

Kozarac i Kozarac, ekonomija i filozofija

Dragaš, Nina

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:174117>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-21**



FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti

Nina Dragaš

Završni rad

Kozarac i Kozarac, ekonomija i filozofija

Mentor: Prof. dr. sc. Goran Rem

Osijek, lipanj 2015.

Sadržaj:

1. Uvod.....	4
2. Ženski lik u djelima Kozaraca.....	5
2.1. Lik Biser Kate usporedno s likom Tinke Živkovićeve.....	6
2.2. Zemlja, selo, zavičaj.....	6
3. Lik šokice	8
4. Idealizirani lik	9
5. Slobodni opisi.....	10
6. Šokački govor i etnografija	12
7. Odvajanje, individualnost.....	13
8. Ženski likovi.....	14
9. Oslobođanje bića	16
10. Oprečnost likova	18
11. Play Kozarci	19
12. Zaključak.....	20
13. Literatura	21

Sažetak: U ovom radu istraživati će se zašto se i kako brka bavljenje Slavonijom u opusima dvojice Kozaraca, pošto je razlika toliko velika da je pobrkati zapravo nemoguće. Ima se biti iznimno nepozornim čitateljem pa pogriješiti u poetikama te dvojice vinkovačko – istočnohrvatskih autora. Da ih je nemoguće približiti i poistovjetiti u poetikama vidljivo je već iz njihovih poznatih prozih tekstova *Biser Kate* Josipa Kozarca i *U nagonu* Ivana Kozarca. Iz navedenih pripovijedaka pokušat će se dokazati koliko su načini pokretanja i oblikovanja likova i njihovih osobnosti, udaljene i različite.

Ključne riječi: ženski lik, lik šokice, šokački govor, oprečnost likova, Play Kozarci

1. Uvod

Josip Kozarac (1858 – 1906), je Vinkovčanin, pjesnik i književnik. Njegov književni rad nije moguće odrediti samo jednim književnoperiodizacijskim terminom, budući da se u svojoj fazi književnoga rada usmjerio prema poetskim zapisima te je bio na tragu romantičarskih pjesnika. Nakon toga je svoj interes usmjerio ka pisanju proznih tekstova koji se nalaze na samom vrhu hrvatskoga realizma, dok se u posljednjim pripovijetkama oslanja na ocrtavanje psiholoških dimenzija likova što ga povezuje s modernom. Josipa Kozarca danas doživljavamo hrvatskim književnim klasikom čija su djela nadživjela tijek vremena.

Također, bitno je napomenuti da je Ivan Kozarac (1885 – 1910), Vinkovčanin, hrvatski književnik, romanopisac, pisac pripovjedaka i pjesnik. Ivan Kozarac u hrvatskoj književnosti djeluje samo četiri godine. Za života je objavio samo knjigu pripovjedaka *Slavonska krv*, 1906. Ivan Kozarac je bio izraziti pripovjedač sela i života Šokadije. Reagira na sve društvene pojave u životu Slavanskog sela. U njegovim romanima i pjesmama najviše dolazi do izražaja opis slavanskog pejzaža. Najistaknutiji motivi njegovog stvaralaštva bili su ljubav i sloboda.

Ovim završnim radom cilj je prikazati da dva Kozarca nemaju nikakve sličnosti jedan s drugim osim prezimena koje ih veže i obilježava u hrvatskoj književnosti.

2. Ženski lik u djelima Kozaraca

Vlasta Markasović u svojem članku *Josip Kozarac, portretist žena* ističe kako je upravo Josip Kozarac svoju filozofičnost izražavao pomoću pripovjedača kojega često obuzdava težnja za objektivnošću i realnošću. Međutim, upravo je tu filozofičnost Josip Kozarac utkao u svoje ženske likove. U ovom radu oslonit ćemo se na lik Biser Kate. Treba pokloniti pozornost statusu žene u onodobnom društvu, odnosno njezinim pravilima, ograničenjima i htijenjima, koja se podudaraju s nekim današnjim, ali isto se tako i razlikuju od onih u našoj suvremenosti. Josip Kozarac je u svojim djelima zaokupljen ženskim likovima tako da se može reći da su u najpoznatijim njegovim pripovijetkama ujedno i glavni. Dok za djela Ivana Kozarca ne možemo reći da su vodeći likovi žena jer kod njega dominira muškarac i njegova volja. (Đuka Begović)

Josip Kozarac stvarnost izučava u sredini u kojoj živi, koju najbolje poznaje.¹ Njegova su nadahnuća većinom u životu Slavonije, njezinoga sela, gradića i prirode. Njegovi su ženski likovi većinom Slavonke, seljanke Šokice ili varoške dame, gospođice i malogradske intelektualke okovane krutim građanskim životnim pravilima.

2.1. Lik Biser Kate usporedno s likom Tinke Živkovićeve

Na liku Kate Josip Kozarac projicira i uočava moral sredine u kojoj živi. Preko spomenutog lika Kozarac pokazuje kako se takav moral odražava na ženu čije je mjesto u patrijarhalnoj seoskoj obitelji određeno (npr: odijevanje u određenoj životnoj dobi, mjesto u crkvi). Dok navedeno ne vidimo kod Tinke Živkovićeve kojoj u pripovijetci život nije opisan.

U pripovijetci Kata stradava zbog dvostrukog morala sredine u kojoj živi, odnosno licemjerja koje je rezultat rastakanja spomenutih moralnih modela, na čije mjesto ne dolaze bolje vrijednosti. Katin otac je seoski knez Adam, pravi poglavar koji je bio uzor zbog svojim vrlina, ali ubrzo je percipiran sa zavisti, prikazan je kao ohol i strog. Upravo je njegovo ponašanje prema kćeri možda rezultat zbog kojega Kata skupo plaća svoje greške, povjerenje, naivnost i izvanbračnu trudnoću. Naime, Tinka je lik o kojem ne znamo puno osim da čezne za slobodom duha i tjelesnom slobodom, dakle ne možemo pronaći sličnosti između Kate i Tinke.

¹ Vlasta, Markasović, *Josip Kozarac, portretist žena*. (Godišnjak br. 16), Matica Hrvatska, 1998 : 29.

Kata je na kraju izopačena i proglašena grešnicom iako je upravo ona najpoštenija i čišća od svih ostalih ženskih likova u spomenutoj pripovijetci koji ju osuđuju. (Fema i Manda). Dok je Tinka djevojka koja živi u vlastitim snovima i teži za fiziologijom.

2.2. Zemlja, selo, zavičaj

Tematiziranje zemlje, ravnice i sela u Slavoniji svojstveno je sjevernom književnom diskursu u kojega svrstavamo oba Kozarca. Kod Ivana Kozarca u njegovoj pripovijetci *U nagonu* dolazi do izražaja osjetilnost kroz tematiziranje materijalnoga svijeta, percipira se čovjek kao *strastveno dijete prirode* koje uživa u onom odozdo, osjetilnom, vulgarnom. Upravo to vulgarno i tjelesno vidljivo je kod Tinke Živkovićeve. Čovjek je ovladao prirodom prije nego što je upoznao sebe i naučio vladati sobom. Upravo zato doživljava zemlju s jakim emocijama te naglašava zavist. Likovi Ivana Kozarca nisu privrženi zemlji kao posjedu, nego prirodi kao prostoru slobode i svega onoga što priroda daje. Rečeno najbolje dolazi do izražaja kod Tinke. Tinka je mlada djevojka slobodna duha, odlazi pudariti na livadu prvi puta u životu sama. Upravo u toj samoći prirode Tinka otkriva svoje tijelo, obline i žudnju za neotkrivenim. Vidljivo u citatu:

U neke se umiri i stane misliti o sebi, o svom biću. Ruka joj i nehotice ispusti vezivo i podiže se ka grudima, k srcu koje je udaralo živo i snažno. Ćutala je i kako joj se iz oka povlači nešto pa ravno k srcu ide, a milo je i radosno i od srca se razlijeva dalje i struji po cijelom tijelu, pa ju draga, nježno draga. A naročito u grudima, tamo je strujalo i dragalo jače nego drugud.²

Kod Josipa Kozarca upoznajemo posve drugačiju prirodu, možemo reći da je sam autor bio pjesnik prirode. Bio je jako vezan uz nju, u djelima Josipa Kozarca brojne su stranice ispisane upravo dojmovima prirode, bilo da je zagledan u pejzaž ili da razmišlja o pejzažu. Svoju zaljubljenost u prirodu izražava i u djelu *Biser Kata*:

Selo V. bogato je i lijepo kao i sva slavonska sela oko onih crnih hrastovih šuma, opasanih našom silovitom Savom. Tko je proživio ikoji čas u tom ubavom kraju, dugo će se sjećati onih bijelih, čistih kuća.³

Dakle i u samom poimanju Slavonije, sela i prirode vidljiva je razlika između dvaju Kozaraca.

² Stipo Damjanović, *Josip Kozarac i Ivan Kozarac, Slavonijo zemljo plemenita (U nagonu)*, Rijeka, 1992 : 263.

³ Stipo Damjanović 1992 : 41.

3. Lik šokice

Kao što je već poznato ovu analizu ulaze dvije poznate pripovijetke Ivana Kozarca i Josipa Kozarca, dakle treba nešto reći i o tome kako Kozarci prikazuju svoje heroine kao šokice.

Šokicu vidimo u samom opisu Biser Kate. Vladimira Rezo⁴ napominje kako je već u opisu Katina lica kontrastiran mladenački objestan smiješak s djevičanskom nježnošću i plemenitošću koje njezinom licu daje sjajno ravno čelo i počesljana kosa.

*U šesnaestoj godini izraste ona kao preko noći uzor-ljepotom, sva ju okolica proziva Biser – Katom... Bila je srednjeg stasa, sitnih kostiju, ponešto dugoljasta, nježno zaobljena lica, prozirne jedrine, ispupčenih usana s kojih je posmijeh bježao te plinuo poput talasa po donjem dijelu punanog lica i vrata. Ako je iz tog raskošnog posmijeha i virila tek razvijajuća se strast i mlađahna objest, to je opet iz sjajnog ravnog čela s glatko pričešljanom kosom sjalo djevičanstvo, djetinja nježnost i plemenitost značaja. Ta dva kontrasta na licu činila ju omamljujućom ljepotom.*⁵ Navedeni citat objašnjava ljepotu Katina sazrijevanja, ona je zadobila oblike zrele žene, ali ne sasvim – njezina je ljepota progresivna.

Međutim, kod Tinke vidimo sasvim drugačije opise djevojke. Nema opisa izgleda djevojke i sazrijevanja kao kod Kate, nego upravo suprotno djelo se temelji na opisima tijela kao erotskog:

*Grudi?Grudi? – pitala se. Prvi se put sjetila njih i njeno se oko spusti dolje, a ruka podigne do proreza košulje da zahvati bijelu grud, netaknutu, vrelu i jedru, a veliku, veću od jabuke. Lica joj zalije vrela rumen, a tijelo protrne nekako čudnovato i ona osjeti nepoznatu čežnju i neshvatljivu žudnju za nečim što si – u taj mah – nije znala predstaviti i predočiti. Samo je zahvatila rukom svoju vrelu grud i čvrsto ju stiskala s instiktivnom bojazni da će puknuti, otkinuti se...*⁶

Kod Josipa Kozarca također nailazimo na opis odjeće koju Kata, Fema i Manda nose kada odlaze u grad i iz koje se iščitava šokačka nošnja. Dok navedeno ne nalazimo u pripovijetci Ivana Kozarca *U nagonu*. Citati iz djela *Biser Kata*:

⁴ Vladimira Rezo, Lik Šokice u pripovijetkama Josipa Kozarca. *Slavonski dijalekt*, Vinkovci 14. – 15. studenog 2008.

⁵ Stipo Damjanović 1992 : 43.

⁶ Stipo Damjanović 1992 : 263.

Osim velikog dukata pod vratom nije Kata imala drugog uresa, al nije ni čeznula za njime. Njezinu smjernom biću, sitnom hodu ne bi ni pristajala šumeća svila i oholo pričešljana kosa; ovako se njena ljepota bez kitnjičarske primjese tim većma isticala.⁷

Fema i Manda navukle visoke cipelice, s tijesnim crljenim nanogvicama, zapregnuv se, da im se vide puni, obli listovi. Stegle se oko pasa, kako bi jače istakle jedar struk i uzrast; kako su koračale, tako im se tijelom prelijevao pravilan, kao saliven sklad.⁸

Možemo reći da Katu Josip Kozarac prikazuje samo u bijelom svijetlu, odnosno boji. Ona je savršena u svojoj čistoći, mirnoći dok je Tinka Ivana Kozarca prikazana potpuno suprotno. Kod nje ne vidimo taj mir, čistoću nego psihološku čežnju za muškarcem i dominaciju tjelesnosti. Kata je više beživotna lutka, dok je Tinka željna života i otkrivanja nečeg nepoznatog.

⁷ Stipo Damjanović 1992 : 56.

⁸ Stipo Damjanović 1992 : 57.

4. Idealizirani lik

Lik Biser Kate Josipa Kozarca zrači moralom, povjerenjem i iskrenošću. Upravo je ona obdarena vrlinama za koje ne možemo reći da ih uživa Tinka Živkovićeve Ivana Kozarca. Njezino je ponašanje vođeno nagonom, strasti i tjelesnošću. Kod Tinke ne vidimo potrebu za stabilnosti i čežnju za ljubavi. Dakle s vidljivom razlikom između ova dva lika valja reći da se Biser Kata može sagledati kao idealiziran lik izazvan zbiljom.

Tadašnje vrijeme donosi neke nove prilike, žena je kao i muškarac izgubljena. Muškarac više ne gospodari ženom, a žena nije svjesna svoje nezavisnosti. U toj iluziji dolazi do moralne izobličivosti žena. Možemo reći da upravo u tom lutanju i nalaženju sebe žena često odabire krivi put, moralnu propast. Međutim, Vlasta Markasović⁹ napominje kako Josip Kozarac nikada ne stvara vulgarne portrete. Iako u njegovom djelu nailazimo na likove poput Feme i Mande koje su prodavale svoju mladost i ljepotu, ljubovale s vojnicima i gospodom. Na kraju shvaćamo da su i one vrijedne sažaljenja jer su toliko uvjerenе u svoju samostalnost i u bračnom životu što nas navodi da sami zaključimo kakav će brak tih žena biti. Fema se udala za Luku Vitkovića koji je ljubio Katu. Citat:

Sjedila je tu i Fema; ona je ona ista, da, rekao bi još ljepša. Kao i dosada blistaju joj crne vatrene oči, sja je puni, bijeli vrat. S jedne strane pogleđe kako kako se Luka, i ne mareći za nju, vrpolji i ulaguje oko netom udate snaše, dovedene iz drugog sela. Fema dobro zna što će od svega toga biti, no nije joj stalo... Ona očijuka s crljenim neopranim židovskim kožarom, povlačećim se od sela do sela. Triput je on već obišao oko nje, pogledao ju izazovno, šapnuo joj kradomice, pokazao joj zgužvanu prljavu forintu – a ona mu očima odobrila...¹⁰

⁹ Vlasta, Markasović, *Josip Kozarac, portretist žena*. (Godišnjak br. 16), Matica Hrvatska, 1998 : 41.

¹⁰ Stipo Damjanović 1992 : 68.

5. Slobodni opisi

Za Josipa Kozarca možemo reći da rijetko opisuje fizički izgled kao vulgaran, odvažio se upravo u djelu *Biser Kata* opisati Mandine bujne grudi. Svi ti opisi su detaljni kako bi pripovjedač čitatelju pobliže predočio karakter navedene djevojke. Ali samim tim i njegovu odbojnost prema likovima kao što su Fema i Manda. Citat koji potkrepljuje odbojnost prema Femi:

*Fema je visoka, crnomanjasta, očiju punih čara i zamamljivosti. Tijelo pravilno, bujno razvijeno, odisalo putenim raskošjem i razuzdanošću. Cijela je ta divna slika imala u sebi nešto demonsko, graničeći sad na uzvišenost božanstva, sad na najnižu prostotu.*¹¹

Opis Mande:

*Manda je plavokosa, oniska, kao jabuka okrugla i rumena lica, i prepunih, širokih grudi. Debele joj sunice uvijek prkosno namještene, u velikim joj očima vragometan pogled, uvijek nadignute glave, uvijek živahnog hoda.*¹²

Dok Ivan Kozarac probija tabuirane teme tadašnje književnosti što je vidljivo iz ranije isticanog citata, djela *U nagonu*:

*Grudi? Grudi? – pitala se. Prvi se put sjetila njih i njeno se oko spusti dolje, a ruka podigne do proreza košulje da zahvati bijelu grud, netaknutu, vrelu i jedru, a veliku, veću od jabuke. Lica joj zalije vrela rumen, a tijelo protrne nekako čudnovato i ona osjeti nepoznatu čežnju za nečim što si – u taj mah – nije znala predstaviti i predočiti. Samo je zahvatila rukom svoju vrelu grud i čvrsto ju stiskala s instinktivnom bojazni da će puknuti, otkinuti se...*¹³

Iz navedenoga također vidimo suprotnost i razlike između dva rođaka Ivana i Josipa Kozarca pa i u samim opisima njihovih likova. Dok je Josip Kozarac suzdržan u svojim opisima, Ivan Kozarac sve prepušta mašti i upravo tako prenosi na papir, probija sve granice i ne ustručava se tjelesnom oblikovanju lika.

¹¹ Stipo Damjanović 1992 : 53.

¹² Stipo Damjanović 1992 : 53.

¹³ Stipo Damjanović 1992 : 263.

6. Šokački govor i etnografija

Kod Josipa Kozarca nailazimo na opis *ruva*, kao doprinos etnografiji.¹⁴ Pored svakidašnje nošnje uz koju idu dukati, svila, počešljana kosa, crna marama nailazimo i na polu – gradsku nošnju koju odijevaju Fema i Manda pri odlasku u grad. Citat Biser Kate u svakidašnjoj nišnji:

*Osim velikog dukata pod vratom nije Kata imala drugog uresa, al nije ni čezla za njime. Njezinu smjerenom biću, sitnom hodu ne bi ni pristajala šumeća svila i oholo pričešljana kosa; ovako se njena ljepota bez kitnjičarske primjese tim većma isticala.*¹⁵

Citat koji potkrepljuje opise polu – gradske nošnje:

*Fema i Manda navukle visoke cipelice, s tijesnim crljenim nanogvicama, zapregnuv se da im se vide puni, obli listovi. Stegle se oko pasa kako bi jače istakle jedar struk i uzrast; kako su koracale, tako mi se tijelom prelijevao pravilan, kao saliven sklad.*¹⁶

Međutim, iako su se Fema i Manda pokazane kao negativke u djelu Josipa Kozarca *Biser Kata* one nisu posve plošni, nedorađeni likovi. Zanimljivo je napomenuti upravo dijalog između ta dva lika u kojem se očituje upravo šokački govor. Citat:

*- Ja se moram ove jeseni po što po to udati, - nastavi Manda. Već mi dodijala sirotinja u našoj kući; štogod dobijem, moram s ukućanima podijeliti, hoće silom, da me istjeraju napolje; vele, da ne radim, pa da ne trebam ni jesti... Što koji dan, to gore; trgovci se odbili od nas, a naši ljudi ne imaju ni sami ništa. Prokleta nužda i nerodica! Bartol mi obećao kupiti cipele, a moja inoča mal se nije pogoropadila, to ti je zmija, kakove nije Bog više stvorio, samo što nije već i meni i Bartolu oči iskopala, dao Bog, te oslijepila!... Tako ja ostadoh praznoruka ovoga vašara, a Marica, ona hrapava ciganka, dobila šareni kožušak. Morao Martin kupiti i njoj i ženi, samo da ni jednoj ne bude krivo; podijelio se malo prije, pa mu ukućani morali nešto isplatiti. Palavorda, nije se znao prvo dijeliti, dok se još sa mnom držao... Eto, što imamo!*¹⁷

- I ja ću ove jeseni. Ako ću ti pravo reći, dodijao mi takav život. Kod kuće ne mogu ostati, naučila sam izilaziti - a kud znaš sada otići? Kad se ne mogu širiti po gospodskih sobama, po kojekakvim smradnim sobicama ne će mi se više povlačiti. Više puta, kad se probudim, pa besnena uzmem razmišljati, kako nam je nekoč bilo, a kako je sada, - budne mi na samu sebe

¹⁴ Vladimira Rezo 2008 : 296.

¹⁵ Stipo Damjanović 1992 : 43.

¹⁶ Stipo Damjanović 1992 : 57.

¹⁷ Stipo Damjanović 1992 : 54.

*žao, na što smo spale! Ne znam ni sama, kako je sve to polako i neopazice došlo... U taj par mi bude, da se svega okanim, - no kako sutradan pade mračak, nešto mi usfali, nešto me tjera od kuće, - i ja odoh opet sve u nekoj nadi...*¹⁸

U rijetkim su slučajevima likovi Josipa Kozarca progovarali jer su se tim činom očitovale kao individue, međutim u ovom dijalogu vidljiv je šokački govor u pojedinačnim riječima (inoča, kožušak, palavorda, praznoruka, besnena, izilaziti, širiti se, dodijala, okanim, usfali, mal)¹⁹ iz čega se da iščitati da su upravo Fema i Manda tipične šokice.

¹⁸ Stipo Damjanović 1992 : 55.

¹⁹ Vladimira Rezo, 2008 : 303.

7. Odvajanje, individualnost

Nije krivo reći da se Josip Kozarac pokazao dobrim psihologom s obzirom na njegova pisana djela. Osvrtao se isključivo na unutarnja stanja i raspoloženja likova. Žene u njegovim djelima funkcioniraju kao član obiteljskoga kolektiva i njezina individualnost ne dolazi do izražaja. Žena koja živi u seoskom okružju zarobljena je dužnostima i radom. S vremenom kada polako popuštaju spone patrijarhalne obitelji, žena počinje uočavati svoju osobnost i individualnost, međutim želja za otkrivenim potrebama često je dovodi do propasti. To je dakako vidljivo i kod Biser Kate koja se vodi svojom slobodom, a ne zna s njome upravljati.

Vlasta Markasović²⁰ u svome već spomenutom radu napominje kako Josip Kozarac uviđa da se u ženi budi i razvija ljubav, smatra kako je njezina sposobnost ljubljena grandiozna i elermantna te žena traži iskrenost i predanost. Nadalje, muškarac u Kozarca nije spreman to prihvatiti i brani se ljubomorom ponekad i zavišću. Dakle muški likovi ne mogu slijediti ženske u njihovim nagonским i dubokim vezama. Kao primjer treba spomenuti Biser Katu, djevojku koja vođena ljubavlju i osjećajima daje svoju dušu i tijelo muškarcu (Luka Vitković) koji sumnja u njezinu odanost te vjeruje Femi koja pokvareno čeka trenutak kada će ga okrenuti protiv Kate. Luka nije spremam vjerovati „voljenoj ženi“. Citat:

Jo! Zar si ti to?- trgnu se ona, tobož uplašena. Bila je Fema. – Jesi li mi jednom već došao! Teško li sam te dočekala, nema meni života bez tebe... I poljubi ga, žestoko, vatreno... on niti odobravao, niti prigovarao, samo strast poče ključati u njemu. – Hajde, što ćemo stajati tu! Rad čega si ti i došao amo? Zar da vidiš Katu? Misliš li da te čeka? Dragosti! Sam bog znade kud se ona skita. Bilo pa prošlo; nije više od nijedne bolja. Znaš li da je i u varoš išla pa bila kod gospode – pitaj samo Matu Radova... Polakomila se, pooholila se pa neće više nikoga da gleda.²¹

²⁰ Vlasta Markasović, 1998 : 50.

²¹ Stipo Damjanović 1992 : 64.

8. Ženski likovi

Nije na odmet napomenuti kako oba Kozarca ne pišu na temu propadanja plemstva, nego većinom njihove ženske likove svrstavamo seljačkom i građanskom društvu. Dakle njihovi su interesi vezani za hrvatsko selo i grad. Ženski likovi Josipa Kozarca su veoma plastični, čak i onda kada prevladavaju negativne osobine ne mogu se tipizirati. Poneki ženski likovi imaju osobine fatalne žene, što je vidljivo kod Feme i Mande. Vlasta Markasović također napominje kako je uz pojam ženske fatalnosti vezan i erotski motiv, odnosno ženino nemoralno ponašanje. Valja reći kako je Josip Kozarac pokušavao spoznati tajne ženskoga bića te izbjeći bilo kakva vulgariziranja i pretjerivanja. Njegovi su portreti žena spoj realističnosti i poetičnosti. Već u djelu *Biser Kata* možemo primijetiti upravo glavni lik Katu uz koju ne možemo vezati spomenutu fatalnost i erotivnost. Kata je prikazana kao naivna i neiskvarena djevojka vođena osjećajima. Dok upravo suprotnost vidimo u djelima Ivana Kozarca koji ističe upravo nagon i strast kod svojih ženskih likova. Dakako da je pravi primjer Tinka Živkovićeve kroz koju Ivan Kozarac izaziva dodatnu pozornost kod ondašnjih, ali i današnjih čitatelja upravo sa Tinkinim potiskivanjem misli i skrivenim željama. Tinka je lik koja je vođena nagonom i strašću. Ivan Kozarac je upravo suprotnost Josipu Kozarcu, Ivan sa svojim djelima pomiče granice dobra ukusa što je vidljivo u citata iz djela *U nagonu*:

*I tako je ona ležala na krevetcu i nemirna, uzbuđena prevrtala se i stiskala, gnjela netaknute vrele grudi – i jecala, ridala s neodoljiva čeznuća i pomame. Krv joj vrila, palila žile, a nagon potisnuo razum, zahvatio cijelo biće te je kroz jecaj samo strastveno šaptala: - O – da dođe, da dođe! Da dođe – on!... On!... O – al ga volim! Milostivi Bože – volim!... A vani – vani su umukli hici, povici, pjesma, sve – jedina se jesenja noć, okićena blištem zvijezda i mjesecom razlijevala nad mirnim krajem i razodjevena – rasipajuć zamamno svoje bivstvo - rasipala najsmjelije čežnje i otkrivala najskrovitije tajne – nagona i života!...*²²

²² Stipo Damjanović 1992 : 269.

9. Oslobođenje bića

Josip Kozarac stvara portrete žena te ih oblikuje po njihovu karakteru i psihi. Pokušava rastumačiti njihovu emociju i pronaći neku novu motivaciju kojom su vođeni. Portreti su to žena koje potječu iz različitog obrazovnog i svjetonazorskog okružja. Međutim, zanimljivo je upravo činjenica da je zajedničko svim tim likovima želja za slobodom. U nekim slučajevima radi se o promjeni žene u društvu, a u nekim se pak izobličuje u želji za dominacijom. Upravo takve žene teže za kvalitetnijim životom i za zauzimanjem stava i brigu o vlastitoj sudbini. To su osobe koje ne poznaju autoritete, jedini ideal im je sloboda koja ih vodi kvalitetnijem životu koji ne bi trebao biti poražavajući. Svakodnevnica takvih likova je puna tjeskobe i sputanosti.²³ Vidljivo je to kod Biser Kate u njezinim mislima:

*Što je to, zašto je to? Zar sve mora imati svoje zapreke? Život – svoju smrt, dan – svoju noć, ljeto – svoju zimu? Čemu to trvenje, to ubijanje, to stajanje naput?. Mora li to tako biti?*²⁴

Sličnu stvarnost pronalazimo i kod Feme koja nastoji mudro opravdati svoj nemoral:

*Kako rekoh, dozlogrdjelo mi, stoga bih najvoljela pod jesen za Luku; ipak, kakva taka promjena u toj dosadi; a imat ću i čovjeka po svojoj volji: - ako on bude mirovao, mirovat ću i ja, neće mi barem ni žao biti. Pođe li on kao dosada, neće ni meni moći zabraniti. Luka je sam s materom, bit u gazdarica u svojoj kući, nit će mi tko zapovijedati, niti ću koga slušati, ne ću ni znati da sam udata. Da nema Luke, ja ne znam, za koga bit drugog mogla poći. Stisne mi se oko srca, kad pomislim, da bi moglo nestati sadanje slobode...*²⁵

Nadalje, lik Ivana Kozarca djevojka Tinka sasvim drugačije doživljava slobodu, ona je slobodna duha ne suzdržava se i prati svoje osjećaje, misli i težnje:

I ona sklopi oči i kao u polusnu gledala je gdje se primiče to što je ona težila, gdje se primiče sa sumrakom i zvijezdama. Već je osjetila dodir toga i na taj dodir uskrslo je iz dubina njene duše ono tajinstveno, neizrečeno. Usne joj se upalile žedne cjelova. Otvori oči. pred njom zablistalo u tisuću nijansa ono što ju toliko zanimalo i ushitilo jučer. Zablistala je veličanstvena slika sutona, porazna sa svoje krasote i fantastičnosti.(...)

²³ Vlasta Markasović, 1998 : 54.

²⁴ Stipo Damjanović 1992 : 55.

²⁵ Vlasta Markasović, 1998 : 55.

I ona osjeti jasno čeznuće baš za njim, za njim onako lijepim i mladim. I sad to čeznuće nije tajila pred sobom, nije zamitala pitanja, nije se gubila u mislima, već je uporno zrla neće li se pojaviti njegov lik.²⁶

²⁶ Stipo Damjanović 1992 : 266.

10. Oprečnost likova

S dokazivanjem raznolikosti ova dva književnika, često spominjemo i razlike u njihovim likovima, ovim slučajem Kate Josipa Kozarca i Tinke Ivana Kozarca. Vladimira Rezo ističe kako je Kata prikazana bijelom bojom te uzvišena u svojoj čistoći, mirnoći i pasivnosti. Također govori kako je pripovjedač upravo taj koji daje naslutiti da se u njoj krije živost. Što možemo vidjeti u citatima:

Ono što je njih dvoje u taj čas vezalo, nije počivalo na dubljem međusobnom poznavanju; njena ljubav bila je prva, puna vatre i čara, gledajući u njemu najljepši i najsavršeniji stvor na svijetu, ne znajući ni sama s čega ga obožava.²⁷

Kata problijedjela kao ružica, gušeći u sebi ljubav i čemer.²⁸

Kata je često zatvorena u ljušturu, ona je zaljubljena nježna duša, ali rijetko je Kata znala pokazati svoj mladenački nestašluk. To vidimo kada Franju, prema kojem ne osjeća ništa, zove *božjim volom*. Citat:

Kao božji volo!... – baci kata prštućim, zvonkim glasom, da je sve prasnulo u smijeh. Najvećma se smijao Franja od dragosti, jer se Kata tako slatko smije... Otada ga netko zvao: „bebane“, netko: „božji volo“.²⁹

Pripovjedač se često bavio sviješću Kate, iako ona rijetko progovara o svojim osjećajima na kraju same pripovijetke iznosi najintimnije misli i osjećaje svome ocu:

Ako ima Boga i pravde, ona je izbrisana, oče! Voljela sam ga kao nikoga na svijetu; grlila sam ga žestoko, vruće – kao i on mene; kleo mi se, daće mene uzeti, nijednu drugu; prevario me je, uzeo je Femu. (Knez problijednu.) Je li to moj grijeh i sramota, da sam iskreno ljubila, da sam mislila, da je vjera i poštenje u njega kao i u mene? Sad sudi! No ne krivi ni njega, možda nije zlo mislio sa mnom. Prije, kadno me ozloglasiše – i ti si povjerovao, moj oče, - a gdje ne bi on! Podnijela sam dosta i podnašam još, al mi nije teško, jer osjećam, da nijesam kriva. Duša u meni govori, da ljudi i Bog ne mjere istom mjerom...³⁰

²⁷ Stipo Damjanović 1992 : 50.

²⁸ Stipo Damjanović 1992 : 66.

²⁹ Stipo Damjanović 1992 : 45.

³⁰ Stipo Damjanović 1992 : 67.

Za Tinku Ivana Kozarca sa sigurnošću možemo reći da se razlikuje od Kate. Tinka nije pasivan lik, niti lik kojega možemo obaviti bijelom bojom. Tinka je vođena žudnjom i kod nje je puno intenzivnije izražena živost i želja za spoznajom i istraživanjem. Vidljivo je to iz citata:

Ali je tim više shvaćala njegovu ljepotu i tim jače žudila njega. Njegova je fiziognomija izbledila za jedan jedini dan, ali je ostalo nešto što djeluje sigurnije od fiziognomije – ostao je moralni utisak njegova muškaračkog lika, njegovih milih i slatkih riječi i njegovih čina, a nadasve moćnost njegova cjelova.³¹

I tako je u njoj raslo spoznanje njegova nekakova preimućstva nad njom. U njemu je vidjela objavu nečesa velikoga, što joj je dosad bilo zatajeno, skriveno i zagonetno, ali za čim je nesvjesno težila ona cijela i na javi i u snu.³²

³¹ Stipo Damjanović 1992 : 267.

³² Stipo Damjanović 1992 : 268.

11. Play Kozarci

Himzo Nuhanović, redatelj je predstave *Play Kozarci*, čija je svečana praizvedba održana 9. listopada 2014. godine u Gradskom kazalištu *Joza Ivakić* u Vinkovcima. Sam redatelj navodi da je njegov projekt uokružen kao “jedna slika zajedničkog vremena u kojem su Kozarci živjeli”.³³ Mediji navode kako su redatelj i glumci su govorili u dvorištu nedavno restaurirane rodne kuće Ivana Kozarca (1885. – 1910.) na vinkovačkom Krnjašu u najstarijem gradskom naselju. Riječ je o predstavi prema motivima djela Josipa (1858. – 1906.) i Ivana Kozarca načinjenoj od njihovih najznačajnijih tekstova.

Predstava se sastoji od najpoznatijih likova rođaka Kozarac, među kojima su Đuka Begović, Tena, Leon Jungman, gospoda Vukovići... Redatelj ističe kako je predstava veliki projekt i njegovo osobno viđenje obaju Kozaraca u kontekstu njihova vremena. U predstavi glume profesionalni glumci GK Vinkovci i amateri.

Redatelj je u predstavi povezoao djela oba Kozarca kao da su se likovi međusobno poznavali. Tako kao primjer možemo spomenuti Đuku Begovića koji se po predstavi dobro poznao s Tenom. Jedne večeri se nalaze u istoj gostionici i vode dijalog. Zanimljivo je bilo povezati dva Kozarca na ovakav način pa i njihova djela jer iz priloženoga možemo vidjeti koliko su bili različiti. Nadasve, karakteri njihovih likova su toliko različiti da je pravo čudo povezati ova dva književnika.

³³ <http://www.glas-slavonije.hr/249218/5/Veceras-u-vinkovackom-kazalistu-praizvedba-predstave-Play-Kozarci>

12. Zaključak

Nakon svega dosada zabilježenog za Josipa Kozarca možemo reći da nije opservirao životnu stvarnost, u ovom slučaju slavonsku, nego njegova slavoničnost izlazi iz privrženosti zavičaju i etičkim modelima koji su u Slavoniji formirani povijanim uvjetima 19. stoljeća. Josip Kozarac se naoko nalazio na prijelazu između romantizma i realizma, iako je bivao puno puno više realist. Josip je svoje likove oblikovao nježnije i konzervativnije, ali vrlo precizno i jasno u ekonomskim odnosima i psihološkim stanjima. Ovaj se rad temeljio na pripovijetci *Biser Kata* iz čijih smo primjera mogli uvidjeti na kakav je način ovaj Kozarac stvarao svoja djela i likove. Nasuprot njemu za njegova rođaka Ivana Kozarca možemo reći da je bio prvo prozno pero hrvatske moderne i s obzirom na razdoblje u kojem djeluje takva djela i likove stvara. Upravo iz toga razloga njegova pripovijetka *U nagonu* znatno se razlikuje od Josipove pripovijetke *Biser Kata* što je već ranije dokazano. Tinka Živkovićeva je djevojka koja nije zaokupljena radom. Tinka ne želi biti sluga svoje zemlje i upravo nesvrhovit boravak u prirodi na otvorenom prostoru dovodi Tinku do ushićenja. Kod Josipa Kozarca je bitno isticanje materijalnoga, konkretnog svijeta, zemlje, a pri tom je najvažnija ta ekonomski svjesna privrženost prirodi. Ivanovim likovima priroda postaje prostor koji im pruža slobodu i filozofsku biopsihološku hiperosjetljivost. Stoga dolazi do izražaja osjetilna percepcija u doživljavanju fiziološke nesvjesnosti i dominante - što dokazuje lik Tinke.

Dakle možemo zaključiti kako, u tekstualnom smislu, nema puno toga što veže ova dva Kozarca osim njihova srodstva i njihova grada *čiji su ponos i dika*.

13. Literatura

IZVORI:

1. Dani Josipa i Ivana Kozarca, 1. dani Josipa i Ivana Kozarca, Vinkovci, 1995.
2. Ivan Kozarac u hrvatskoj književnosti, Društvo književnika hrvatske, Ogranak, Vinkovci, 1897.
3. Kozarac, Ivan i Kozarac, Josip, Slavonijo zemljo plemenita, Mladinska knjiga, Zagreb, 1992.
 - a. (Odabrao i uredio Stipo Damjanović)
4. Rodno/spolno obilježavanje prostora i vremena u Hrvatskoj, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, 2006. (Uredila Jasenka Kodrnja)
5. Sablić – Tomić, Helena i Rem, Goran, Slavonski tekst hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 2003.
6. Sablić – Tomić, Helena, Ženski likovi s prijelaza stoljeća (na primjeru novela Josipa Kozarca, Živka Bertića, Joze Ivakića i Josipa Kosora), Književnost i kazalište hrvatske moderne – bilanca stoljeća, HAZU, Zagreb, 2001.
7. Žene u Hrvatskoj: ženska i kulturna povijest, Ženska infoteka, Zagreb, 2004.

ČLANCI:

1. Markasović, Vlasta, *Josip Kozarac, portretist žena*, Godišnjak za kulturu, umjetnost i društvena pitanja, 1998.
2. Matičević, Ivica, *Literatura o Josipu Kozarcu*, Kolo, 1996.
3. Rezo, Vladimira, *Lik Šokice u pripovijetkama Josipa Kozarca*, Šokačka rič..., zbornik radova Znanstvenoga skupa Slavonski dijalekt s posebnim naglaskom na lokalnim govorima vinkovačkoga i županjskog kraja. 2008.
4. Vincetić, Marina, „Viktorijanski“ slučaj u liku Tene kod Josipa Kozarca, Godišnjak za kulturu, umjetnost i društvena pitanja, 2007.